

νὰ ἔρμηνεύεται, διότι τὸ ἐπὶ μέρους ὑπάρχει διὰ τὸ ὅλον, τοῦ ὅποίου τὸν σκοπὸν ἔξυπηρετεῖ. Διὰ τοῦτο τὸ νόημα τῶν ἐπὶ μέρους γνωρίζεται ἐκ τοῦ ὅλου καὶ ἔρμηνεύεται ἐκ τοῦ νοήματος τοῦ ὅλου. Εἶναι λοιπὸν ἡ ψυχολογία αὕτη τελολογικὴ καὶ ἀφορμᾶται, ώς εἴπομεν, ἐκ τῆς ψυχῆς ώς ὑφῆς, ώς ἐνιαίας ὁλότητος, ώς ὁργανικοῦ ὅλου. Ἡ ψυχολογία, λέγει καὶ ὁ Krueger, εἶναι ἡ ἐπιστήμη, ἡ ὅποια ἔρευναι τὸν ἐσωτερικὸν βίον ως ὁλότητα. Μετὰ τῆς ὁλότητος συνδέεται ἡ ἐννοια τῆς μορφῆς ώς τῆς διηρθρωμένης ὁλότητος καὶ τῆς ὑφῆς ώς τῆς σταθερᾶς διαρθρώσεως. Τὸ κέντρον ἀποτελεῖ, ώς πρὸ μικροῦ εἴπομεν, ἡ ἐννοια τοῦ νοήματος καὶ τῆς ἀξίας, αἱ ὅποιαι εἶναι θεμελιώδεις ἐννοιαι τοῦ πνευματικοῦ καθόλου βίου. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἔξυπηρετεῖ ἡ ψυχολογία αὕτη τὴν κατανόησιν τοῦ ἱστορικοῦ βίου καὶ ἀνταποκρίνεται πρὸς τὰς ψυχικὰς ἀνάγκας τῶν χρόνων μας, οἱ ὅποιοι κατέχονται ἀπὸ τὴν δίψαν πρὸς πλούτισμὸν ἐκ τοῦ πλούτου τῆς ψυχῆς τοῦ παρελθόντος.

Αἱ πνευματικαὶ ἐπιστῆμαι.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω γίνεται φανερὸν ὅτι ὁ Dilthey ἀνενδείχθη εἰσηγητὴς νέας μεθόδου ἔρεύνης τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν, τὰς ὅποιας ἐποικοδομεῖ ἐπὶ ἐνιαίας βάσεως, δηλαδὴ ἐπὶ τῆς ψυχολογίας, καὶ δὴ τῆς ὑπὸ αὐτοῦ συγκροτηθείσης καὶ ὑπὸ τοῦ Spranger τελειωθείσης πνευματοκρατικῆς, τελολογικῆς, ἔρμηνευτικῆς καὶ τυπολογικῆς ψυχολογίας. Οὕτω διὰ τῆς νέας ταύτης ψυχολογίας καὶ διὰ τῶν νέων μεθόδων τῆς ἔρεύνης τῶν φαινομένων τῆς πνευματικῆς πραγματικότητος ἀπέβη ὁ Dilthey ὁ δημιουργὸς τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν ως τοιούτων, διαμορφώσας αὐτὰς εἰς ἐνιαῖον σύστημα, τὸ διόποιον ἀντιπαρέβαλε πρὸς τὸ σύστημα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, καὶ καταδείξας τὴν διαφορὰν αὐτῶν πρὸς τὴν ἐπιστήμην τῆς φύσεως, τῆς ὅποιας τὸ πνεῦμα καὶ αἱ μέθοδοι εἶχον εἰσχωρήσει εἰς αὐτὰς διὰ τῆς φυσιοκρατίας καὶ τοῦ θετικισμοῦ. Αἱ ἐπιστῆμαι τοῦ πνεύματος διακρίνονται ἀπὸ τὰς ἐπιστῆμας τῆς φύσεως ὅχι μόνον ως πρὸς τὴν βάσιν, τὰς προϋποθέσεις καὶ τὴν μέθοδον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ ἀντικείμενον. Διότι ταῦτας

ξνδιαφέρουν τὰ βιώματα τῆς καθ' ἔκαστον ψυχῆς, αἱ ἔκφράσεις αὐτῶν διὰ τῶν πολιτιστικῶν μορφῶν καὶ πλασμάτων καὶ ἡ ἐρμηνεία, ἡ σύλληψις τοῦ νοήματος, τὸ δποῖον ἐνοικεῖ εἰς αὐτὰ ώς πραγματοποιημένας ἀξίας. Τοὺς χρόνους μας διακρίνει κατὰ τὴν διαπίστωσιν τοῦ Dilthey ἀκόρεστος πόθος πρὸς τὴν πνευματικὴν αὐτὴν πραγματικότητα, πρὸς τὴν πλήρη καὶ εύρυτάτην ἐρμηνείαν τῶν πολιτιστικῶν ἐκδηλώσεων. Τόγν πόθον τοῦτον θεωρεῖ ὡς τὸ κατ' ἔξοχὴν γνώρισμα τῆς ἐπιστήμης τοῦ πνεύματος κατὰ τὸν εἰκοστὸν αἰῶνα, ἀφ' ὃτου ἔλαβε συνείδησιν ἑαυτῆς καὶ ἀπηλλάγη τῶν δεσμῶν τῆς φυσιοκρατίας. Διὸ ἐπιχειρεῖ νὰ γνωρίσῃ σήμερον δλον τὸ πλάτος τοῦ ιστορικοῦ, πολιτιστικοῦ καὶ κοινωνικοῦ κόσμου ὑφ' ὅλας του τὰς μορφὰς καὶ καθ' ὅλας του τὰς ἐκφάνσεις. Γνῶσις ὅμως εἰς τὴν περιοχὴν τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν δὲν εἶναι τὸ αὐτὸ πρὸς τὴν γνῶσιν, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὰς φυσικάς. Τὴν βάσιν τῆς γνώσεως ἐκείνων ἀποτελεῖ ἡ ἴκανότης πρὸς βίωσιν τῶν ξένων ψυχικῶν περιεχομένων, κινήσεων καὶ καταστάσεων. Αὐτὴ εἶναι ἡ προϋπόθεσις τῆς ἐρμηνείας τῆς ψυχῆς τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ιστορικῶν περιόδων, τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν παντοειδῶν δημιουργημάτων του. Διότι δλαταῦτα εἶναι πνεῦμα ἐκ τοῦ πνεύματός μας, ἐνῷ ἀντιθέτως τὰ ἀντικείμενα καὶ τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως παραμένουν ξένα ψυχικῶς εἰς ἡμᾶς καὶ ἔξηγούνται ἀπλῶς διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ νοῦ. Τὴν φύσιν δυνάμεθα νὰ περιγράψωμεν, δυνάμεθα νὰ ἐρευνήσωμεν τὰς συναρτήσεις; αἱ ὁποῖαι ὑφίστανται μεταξὺ τῶν φαινομένων της καὶ οὕτω νὰ ἔξηγήσωμεν αὐτά. Ἀδυνατοῦμεν δμως νὰ παρατηρήσωμεν αὐτὰ ἐκ τῶν ἔνδον, νὰ εἰσδύσωμεν εἰς τὴν ἔσωτέραν των φύσιν καὶ νὰ ἐρμηνεύσωμεν αὐτά. Ὁ λίθος, ὁ ἡλεκτρισμός, τὸ ἄνθος παραμένουν αἰωνίως ξένα εἰς ἡμᾶς. Τούναντίον οἱ ἄνθρωποι καὶ ἡ ιστορία των, ὁ βίος καὶ τὰ δημιουργήματά των εἶναι, ώς εἴπομεν, πνεῦμα ἐκ τοῦ πνεύματός μας. Διὰ τοῦτο εἶναι δυνατὴ ἐνταῦθα ἡ ἐπικοινωνία τῆς ψυχῆς μας πρὸς τὴν ἴδικήν των ψυχήν, ἡ ἐρμηνεία της, ἡ σύλληψις τοῦ νοήματος τῶν ποικίλων της ἐκδηλώσεων εἰς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν τέχνην, εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἐπιστήμην, εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον καὶ τὴν πολιτικὴν δρᾶσιν. Κατὰ τὴν ἐρ-

μηνείαν μετέχουν συνεργούσαι δλαι αἱ δυνάμεις τοῦ θυμικοῦ καὶ καθορίζουν τὸ νόημα τῶν ἐπὶ μέρους ἐκ τῆς ζωτανῆς συναρτήσεως τοῦ δλου. Ἡ διὰ τῆς βιώσεως ἀντίληψις τοῦ δλου προσδιορίζει τὴν ἔρμηνείαν τῶν καθ' ἕκαστον. Τοιοῦτο διηρθρωμένον καὶ ἐνιαῖον δλον, ὑφή, εἶναι ἡ ἀνθρωπίνη ψυχή. **Τὰ φαινόμενα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ δικαστον** πνευματικός βίος. Τὰ ψυχικὰ καὶ τὰ πνευματικὰ φαινόμενα ἀποτελοῦν διάταξιν, τῆς δποίας τὰ μέλη συνέχονται πρὸς ἄλληλα δι' ἐσωτερικῆς τινος σχέσεως δυναμένης νὰ βιωθῇ. **Άλλο** ἡ ἔρμηνεία ἀπαιτεῖ καὶ ἐπιστημονικὴν ψυχολογίαν, ίκανὴν δπως εἰσδύῃ βαθύτερον εἰς τὴν ψυχὴν καὶ τὸν πνευματικὸν βίον καὶ κατ' ἀκολουθίαν πολὺ διάφορον τῆς παλαιᾶς, ἡ δποία τὴν ἀφετηρίαν της εἶχεν ἀπὸ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ ως βάσιν τὴν ἔρευναν τῶν ψυχοφυσικῶν φαινομένων. Ἡ νέα αὕτη ψυχολογία ἀνάγκη δπως διαγινώσκῃ καὶ περιγράφῃ δλον τὸν ψυχικὸν κόσμον, ως ἐμφαγίζεται οὗτος διὰ τῆς ἴστορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, εἰς τὰ ἀτομα καὶ εἰς τὰς ἐποχάς.

Μόνον τοιαύτη ψυχολογία εἶναι δυνατὸν νὰ χρησιμεύσῃ ως βάσις καὶ ως ὅργανον τῶν ἐπιστημῶν τοῦ πνεύματος. Διότι αὗται δέον νὰ ἐκτείνωνται εἰς δλην τὴν ψυχικὴν πραγματικότητα, νὰ ἔχουν πρὸ δόθαλμῶν δλας τὰς ψυχικὰς μορφὰς, τὰς κατωτάτας καὶ τὰς ὑψίστας, ἀπὸ τῆς ψυχῆς τῶν κοινῶν ἀνθρώπων μέχρι τῆς θρησκευτικῆς, καλλιτεχνικῆς καὶ πολιτικῆς μεγαλοφυΐας, ἀκριβῶς δπως ὁ βιολόγος ὀφείλει νὰ ἐπισκοπῇ δλον τὸν πλοθτὸν τῶν ὅργανικῶν μορφῶν. Τοῦτο οὔτε ἡ πειραματικὴ ψυχολογία οὔτε ἡ λεγομένη ψυχολογία τῶν στοιχείων ἥτο εἰς θέσιν νὰ ἐπιτελέσῃ. Ἡ ψυχικὴ αὕτη δλότης συνεσχετίσθη πρὸς τὸ πολιτιστικὸν δλον, πρὸς τὴν συνολικὴν καὶ ἐνιαίαν ὑφὴν τοῦ πνευματικοῦ βίου. Οὕτω ἡ ἀτομικὴ ψυχικὴ ὑφὴ διαφωτίζεται ἐξ αὐτοῦ καὶ ἀντιστρόφως. Διότι ὁ πολιτισμὸς ως σύστημα ἀξιῶν εἶναι πραγματοποίησις, ἀκτινοβολία τῶν ἀντιστοίχων ἀξιολογικῶν ροπῶν, αἱ δποίαι συνιστοῦν τὴν ψυχικὴν ὑφὴν τοῦ ἀτόμου. Εἶναι φανερὸν δτι ἡ ψυχολογία αὕτη ἡδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ως βάσις καὶ ως ὅργανον τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν, τῶν δποίων κύριον ἔργον δὲν εἶναι ἡ ἐξήγησις, ἀλλ' ἡ ἔρμηνεία τοῦ

κόσμου τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ πνεύματος. Παρέσχε τὴν κλεῖδα πρὸς βαθυτέραν γνῶσιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ κατήγαγεν εἰς ψυχικὰ βάθη, τὰ δποῖα παραμένουν διὰ παντὸς ἀπρόσιτα εἰς τὸ πείραμα. Διότι τί εἶναι ὁ ἀνθρωπὸς διδάσκει μόνον ἡ ἱστορία τοῦ πνευματικοῦ βίου, ἡ ἱστορία τῶν ἀγώνων καὶ τῶν πλανῶν του, τῶν πόνων του καὶ τῶν νοσταλγιῶν του, τῶν πράξεων καὶ τῶν ἐπιτευγμάτων του. Ἐξ αὐτῆς μανθάνομεν δλον τὸν πλοῦτον τῶν μορφῶν, τὰς δποίας ἔδημιαύργησεν δ ἀνθρώπινος πόνος, καὶ βυθιζόμεθα εἰς τὴν πληρότητα τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου, δπῶς ἔξελισσεται διὰ τῆς ἱστορίας. Ἀλλὰ τὴν διάνοιξιν τῶν νέων τούτων ἱστορικῶν δριζόντων ὀφείλομεν εἰς τὴν νέαν αὐτὴν ψυχολογίαν. Αἱ διὰ τὰς πνευματικὰς ἐπιστήμας συνέπειαι αὐτῆς εἶναι ἀνυπολόγιστοι. Συγχρόνως ὅμως καθιστᾷ ἡμᾶς ἰκανούς νὰ διαισθανῶμεθα καὶ εἰς τὸν ἄλλον, τὸν διαφόρου ὑφῆς ἀνθρωπὸν τὸ θεῖον, τὸ δποῖον τείνει πρὸς ἔκκριταψιν διὰ τοῦ μόχθου καὶ τοῦ πόνου. Οὕτω βοηθεῖ εἰς τὴν ἔρμηνειαν καὶ τὴν πραγματοποίησιν τῶν λόγων τοῦ μεγάλου ποιητοῦ :

Κάτι τὸ αἰώνια ἔρημικὸ ζῆ μέσα μας.

Ἐκεῖνο εἶναι, ποὺ δλους μᾶς ἐνώνει.

Σὰν ἔνα πρωταρχικὰ κοινὸ σ' δλους φανερώνεται

“Οσο πειὸ δικό της τὸ νοιώθει ἡ ψυχή.

* * *

Εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν ἀπὸ τὸν στενὸν δρίζοντα τοῦ θετικισμοῦ συνέβαλεν ἀναντιρρήτως ἡ νέα ψυχολογία. Πλὴν ὅμως αὐτῆς καὶ ἡ νέα περὶ πνεύματος ἀντίληψις, ἡ ἐμβάθυνσις εἰς τὴν γνωσιολογίαν τῶν ἐπιστημῶν τούτων καὶ ἡ ἀποδέσμευσις αὐτῶν ἀπὸ τὰς μεθόδους τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, εἰς τὰς δποίας εἶχον κατὰ τὸ πλεῖστον ὑποδουλωθῆ κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ αἰῶνος. Οὕτω ἀπηλευθερώθησαν καὶ ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς φυσιοκρατίας, ἡ δποία ὑπεισέδυσεν εἰς αὐτὰς πρὸ πάντων ὑπὸ τὴν μορφὴν τῆς ψυχολογιαρχίας καὶ τῆς ἱστοριοκρατίας. Ἡ συνέπεια ὑπῆρξεν ἡ διάνοιξις εὔρυτάτων δριζόντων καὶ ἡ ἀνακάλυψις νέων βαθῶν τοῦ πνευ-

ματικοῦ κόσμου. Ἡ φυσιοκρατία εἶχεν ἐπιχειρήσει νὰ ἀναγάγῃ τὸ πνεῦμα εἰς τὴν φύσιν, νὰ παραγάγῃ τὸ πνευματικὸν ἐκ τοῦ μὴ πνευματικοῦ, νὰ ὑποτάξῃ αὐτὸν εἰς τὴν μηχανοκρατίαν τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Οὕτω ἐστέρει αὐτὸν τῆς ἐλεύθερίας καὶ ὑπεβίβαζεν εἰς σκιάν συνοδεύουσαν τὰ φυσικὰ φαινόμενα. Ἡ φύσις εἶναι τὸ πᾶν, τὸ πνεῦμα ἀσήμαντον ἐπεισόδιον ἐντὸς τοῦ ἀπείρου κόσμου τῆς ὕλης καὶ τῶν ὕλικῶν δυνάμεων. Μία φευγαλέα ἀκτὶς φωτὸς μέσα εἰς τὸ σκοτεινὸν χάος τῆς τυφλῆς ἀναγκαστικότητος, κοινὴ εἰς τὰ ζῶα καὶ τοὺς ἀνθρώπους. Διότι ἡ φυσιοκρατία ισχυρίζετο καὶ τοῦτο, δτὶ δλαι αἱ ἰκανότητες τοῦ πνεύματος, τοῦ θυμικοῦ καὶ τῆς βουλήσεως, αἱ ὄποιαι διακρίνουν τὸν ἀνθρώπον, ὑπάρχουν καὶ εἰς τὰ ζῶα, ἀνεξέλικτοι πάντως καὶ δυνάμει. Ὁ ἀνθρώπινος πνευματικὸς βίος εἶναι περαιτέρω ἀπλῶς ἀνάπτυξις ἐκείνου, τὸ ὄποιον προϋπάρχει ἥδη εἰς τὰ ζῶα. Τὸ ὕψιστον ἐνυπάρχει ἥδη εἰς τὸ κατώτατον. Ὁ ἀγὼν οὗτος κατὰ τοῦ πνεύματος εἶναι παλαιός καὶ τὰ ἐπιχειρήματα τὰ αὐτὰ κατ² ούσιαν ἀνὰ πάντας τοὺς αἰῶνας. Δὲν διαφέρουν πολὺ ἀπὸ τὰς ἀντιρρήσεις τοῦ Σιμμία καὶ τοῦ Κέβητος, τὰς ὄποιας παρατάσσουν εἰς τὸν Φαίδωνα τοῦ Πλάτωνος. Αἰσθήματα καὶ παραστάσεις εἶναι ὅ,τι περίπου ὁ τόνος, τὸν ὄποιον ἀναδίδει ἡ χορδή. Καὶ ἡ ψυχὴ ἡ διαρκῶς μεταβαλλομένη συνήχησις τῶν τόνων δλων ἐκείνων τῶν χορδῶν, αἱ ὄποιαι εἶναι γνωσταὶ ὡς ἴνες, γάγγλια, κύτταρα. Οὕτω ἀφανίζεται ἡ αὐτοτέλεια καὶ ἡ αὐτενέργεια τοῦ πνεύματος. Ἡ ψυχὴ εἶναι κάτι τὸ παθητικόν, ἄγραφος χάρτης, τὰ περιεχόμενα τοῦ ὄποιου παρέχει ἡ κατ² αἴσθησιν ἐμπειρία. Αὐτὰ ἐκήρυξε πάντοτε ἡ φυσιοκρατία, ίδιᾳ δμως κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ἀλλὰ τὴν πλημμυρίδα διεδέχθη καὶ ἔδω ἡ ἄμπωτις. "Ηδη ὁ Dubois-Reymond εἶχε κηρύξει τὸ ἀκατάληπτον καὶ τὸ ἄλυτον τοῦ αἰνίγματος τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς φύσεως τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου. Ἡ ὁδυτάτη ἐπίθεσις ἐξ ἄλλου τῆς φυσιοκρατίας ἐκίνησεν εἰς ἀντεπίθεσιν, ἡ ὄποια παρεσκευάσθη κατόπιν νέας ἐμβαθύνσεως εἰς τὰ φαινόμενα τοῦ πνεύματος. Δι² αὐτῆς κατεδείχθη δτὶ τὸ πνεῦμα εἰς ούδεμίαν φάσιν τῆς ἐξελίξεώς του εἶναι λειτουργία τοῦ σώματος, τὸ ἀδύνατον

τῆς παραγωγῆς καὶ τῶν ἀπλουστάτων πνευματικῶν φαινομένων ἀπὸ ύλικὰς ἢ σωματικὰς προύποθέσεις, τὸ ἀσύγκριτον αὐτῶν πρὸς τὰ ύλικὰ φαινόμενα, τὸ πρωτεῖον τῆς συνειδήσεως ἔναντι τῶν ἔξωθεν ἐντυπώσεων, ὁ δημιουργικὸς χαρακτήρ της, ἡ ίδιονομία τοῦ πνευματικοῦ βίου, ἡ ἐλευθερία τῆς νοήσεως, ἡ ποιοτικὴ διαφορὰ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἀπὸ τὴν ψυχὴν τῶν ζώων. Ἡ νέα αὕτη θέσις ἀπέναντι τοῦ πνεύματος μαρτυρεῖται καὶ ὑπὸ τῆς ἀναβιώσεως τῶν ιδεαλιστικῶν φιλοσοφημάτων ὑπὸ τὰς διαφόρους αὐτῶν μορφάς. Τὰ φαινόμενα ταῦτα ἀποτελοῦν ἀντίδρασιν κατὰ τῆς μονομερείας τῆς μηχανοκρατικῆς θεωρήσεως. Ἡ παλαιὰ ιδεαλιστικὴ πίστις, τὴν ὅποιαν διατυπώνει ὁ Schiller διὰ τῆς φράσεως «τὸ πνεῦμα εἶναι ἔκεινο, τὸ ὅποιον οἰκοδομεῖ εἰς ἔαυτὸν τὸ σῶμα», ἐπανεμφανίζεται μετὰ νέας δυνάμεως.

Τὴν ἐπιστροφὴν αὐτὴν εἰς τὸ πνεῦμα, αὐτὴν τὴν «ἐκ νέου ἀνακάλυψιν» τοῦ πνεύματος, ως χαρακτηρίζει αὐτὴν ὁ Hessen, μαρτυροῦν καὶ ἄλλα πολλά, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἡ νέα περὶ πνεύματος ἐκδοχὴ καὶ ἡ νέα περὶ ἀξιῶν θεωρία. Ἡ πρώτη συνδέεται πρὸς τὸ ὄνομα δύο κυρίως ἀνδρῶν, τοῦ M. Scheler καὶ τοῦ Nicolai Hartmann, ἡ δεύτερα πρὸς τὴν νεοκαντιακὴν σχολὴν τῆς Βάδης. Ὁ Scheler καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἀναφαίνεται νέον τι στοιχεῖον, νέα ἀρχή, ἡ ὅποια εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐξηγηθῇ ἐκ τῆς ἐξελίξεως τῆς κατὰ φύσιν ζωῆς καὶ ἡ ὅποια ἀποτελεῖ τὴν οὐσιώδη διαφορὰν μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ ζώου. Τὴν ἀρχὴν ταύτην καλεῖ πνεῦμα. Κέντρον αὐτῆς εἶναι ἡ προσωπικότης, ἡ ὅποια διακρίνεται δλῶς διόλου ἀπὸ τὰ ψυχικὰ κέντρα τῆς ζωῆς. ἾΑλλος ὅποια τις εἶναι ἡ ἀρχὴ αὕτη, τὸ πνεῦμα; Τὸ πνεῦμα, ἀπαντᾷ ὁ Scheler, εἶναι ἀνεξάρτητον τῶν δρμῶν καὶ τελεῖ ὑπεράνω τῆς ἀναγκαστικότητος τῆς κατὰ φύσιν ζωῆς. Ἔπισης εἶναι ἀνεξάρτητον τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος. Διότι ἀντιτάσσει ἔαυτὸν εἰς τὸ περιβάλλον καὶ διαμορφώνει αὐτὸν εἰς ἀντικείμενικὸν κόσμον. Μὲ ἄλλας λέξεις, κέκτηται ἀντικείμενικὴν συνείδησιν. Μετ' αὐτῆς συνδέεται στενῶς ἡ αὐτο-^{ΕΡΓΑΣΙΑ ΠΡΟΦΟΡΟΥ ΦΙΛΟΦΟΡΙΚΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ}^{ΔΙΕΥΘΥΝΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΚΑΙ ΗΛΗΣ ΦΙΛΟΦΟΡΙΚΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ} συνείδησία, ἡ ικανότης τοῦ ἀνθρώπου δπως θεωρῆς τὴν Ιδίαν αὐτοῦ ψυχὴν καὶ τὰ περιεχόμενά της ως ἀντικείμενον.

Τὰ δύο ταῦτα γνωρίσματα τοῦ πνεύματος ἀποτελοῦν, ώς εἶναι φανερόν, βαρὺ πλῆγμα κατὰ τῆς φυσιοκρατίας καὶ τῆς μηχανοκρατίας.

Ἄποδ παραπλησίας προϋποθέσεις ἔκκινεῖ καὶ ὁ N. Hartmann καὶ καταντῷ εἰς παρεμφερῆ συμπεράσματα. Ἡ ἀνθρωπίνη φύσις συνιστάται ἀπὸ πλείονα ἐπάλληλα στρώματα, ἀνώτατον τῶν ὅποιων εἶναι τὸ πνεῦμα. Τοῦτο ἐποικοδομεῖται μὲν ἐπὶ τῶν κατωτέρων στρωμάτων, ἀλλ' εἶναι κάτι τὸ ἴδιον, τὸ αὐτοτελὲς καὶ αὐτόνομον, τὸ νέον. Ἡ ἀποκόλλησις αὐτοῦ ἀπὸ τὸν ψυχικὸν βίον, ἡ διάρρηξις τοῦ συνδέσμου πρὸς τὰ κατώτερα στρώματα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἀποτελεῖ σφάλμα. Ἐλλ' ἔξισου ἐσφαλμένη εἶναι καὶ ἡ παρόρασις τῆς ἴδιαζούσης εἰς αὐτὸν ὑφῆς, τ. ἐ. ἡ παραγωγὴ αὐτοῦ ἔξι ἔκείνων. Διότι εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι τὸ πνεῦμα ἔχει μερικὰ γνωρίσματα κοινὰ πρὸς τὰ γνωρίσματα τῶν ἄλλων στρωμάτων, ἐπὶ τῶν ὅποιων ἐποικοδομεῖται, ἀλλ' οὐδαμῶς ἀκολουθεῖ ἐντεῦθεν ὅτι εἶναι ἄθροισμα ἢ σύμπλεγμα ἀπλῶς ἔκείνων. Τούναντίον τὸ πνεῦμα ἔμφαντζει γνωρίσματα οὐδεμίαν σχέσιν ἔχοντα πρὸς τὸ ψυχικὸν στρώμα. Διὰ τοῦτο εἶναι ἀδύνατος ἡ ἔξήγησις αὐτοῦ ἔξι ἄλλου τινός. Διότι μόνον τὸ σύνθετον καὶ τὸ ἔτερόνομον δυνάμεθα νὰ ἔξηγήσωμεν ἔξι ἄλλου τινός. Δυνατὴ εἶναι μόνον ἡ περιγραφὴ τοῦ πνεύματος καὶ ἡ κατάδειξις τῶν οὖσιωδῶν του γνωρισμάτων. Τὰ γνωρίσματα ταῦτα εἶναι ἡ ἀντικειμενικὴ συνείδησις, ἡ αὐτοσυνείδησία καὶ ἡ αὐτεξουσιότης ἢ ὁ αὐτοκαθορισμός, ὁ ὅποιος εἶναι ταυτόσημος πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως.

Τὸ πνεῦμα δέον λοιπὸν νὰ διακρίνωμεν ἀπὸ τὴν περιοχὴν τοῦ ψυχικοῦ στρῶματος. Διὸ καὶ ἡ λογική, ἡθική, αἰσθητικὴ καὶ θρησκευτικὴ σφαῖρα χωρεῖ πέρα τῆς σφαίρας τῶν ψυχικῶν φαινομένων καὶ ἀπότελετ ἴδιον στρώμα τοῦ ὅντος, ἴδιότυπον καὶ ἀνώτερον. Τὸ πνεῦμα δμως τοῦτο, τὸ ἀντικειμενικὸν πνεῦμα, ἀν καὶ δὲν εἶναι τὸ ἄθροισμα τῶν ἐπὶ μέρους, τῶν ἀτομικῶν του φορέων; δὲν ἐκλαμβάνει ὁ Hartmann ως ἴδιαν πνευματικὴν ὑπόστασιν, δπως ἔπραττε ὁ "Ἐγελος. Ἐλλ' ἐρμηνεύει αὐτὸν ως δλότητα, ἡ ὅποια ὑπέρκειται τῶν καθ' ἕκαστον ὑποκειμένων, ώς ψηλαφητὸν ἐνιαῖον δλον.

“Ως τι ἀνῆκον εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ πραγματικοῦ, ὅχι λοιπὸν ως ίδεατὴν μόνον ὑπόστασιν κεκτημένον, θεωρεῖ τὸ πνεῦμα καὶ ὁ Stranger. Ἀλλὰ δι' αὐτὸν δὲν εἶναι, ὅπως συμβαίνει περὶ τὸν Hartmann, ὑπερκειμένη τις ἀπλῶς δλότης, ἀλλ᾽ ὑπερατομικὴ μᾶλλον ὑπόστασις, ἐντὸς τῆς ὅποιας εἶναι τρόπον τινὰ ἐμβεβαπτισμένη ἡ ψυχὴ τοῦ καθ' ἔκαστον. Τὸ ὑπερατομικὸν τοῦτο πνεῦμα καὶ ἡ ἔννομος αὐτοῦ ὄφη εἶναι ὁ μακρόκοσμος, ὁ ὅποιος ἔχει ως ἀντίστοιχον αὐτοῦ τὸν μικρόκοσμον τοῦ καθ' ἔκαστον ὑποκειμένου. Διήκει ως εἴπειν διὰ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀτόμου, καθιστᾷ δυνατὴν τὴν ἀμοιβαίαν κατανόησιν, τὴν ἀμοιβαίαν ἔρμηνείαν καὶ ἀποτελεῖ τὴν ὀντολογικὴν βάσιν τοῦ ἀντικειμενικοῦ νοήματος καὶ τῶν ἀξιῶν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ἔργον τῆς ψυχολογίας εἶναι ἡ ἔρευνα τῆς μεθέξεως τῆς ψυχῆς τῶν καθ' ἔκαστον εἰς τὸν Λόγον τοῦτον.

Εἰς παραπλησίας περὶ τοῦ πνεύματος διαπιστώσεις καταλήγει καὶ ὁ Th. Litt. Ὁ φιλόσοφος οὗτος ἀφορμᾶται ἀπὸ τὰ πορίσματα τῶν βιολογικῶν ἔρευνῶν τοῦ Uexküll, ὅπως στηρίξῃ ἐπ' αὐτῶν τὴν ίδιαζουσαν θέσιν τοῦ ἀνθρώπου ἐντὸς τοῦ βασιλείου τῶν ἐμψύχων ὅντων. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, λέγει, εύρισκει ὅτι ὁ ὄργανισμὸς δὲν εἶναι τὸ μεμονωμένον, ἀλλ᾽ ἐντεταγμένος ἐντὸς τοῦ περιεκτικοῦ ἔκείνου ὅλου, τὸ ὅποιον καλοῦμεν κόσμον. Ὁθεν τὸ ἔργον αὐτῆς δὲν περιορίζεται εἰς τὴν διακρίβωσιν τῶν ὅρων, οἱ ὅποιοι διέπουν τὸν ὄργανισμὸν καθ' ἔαυτόν, ἀλλ' ἐκτείνεται καὶ εἰς τὴν διευκρίνισιν τῶν σχέσεων, αἱ ὅποιαι συνδέουν αὐτὸν πρὸς τὸν ἔξωτερικὸν κόσμον. Ὁ ὄργανισμὸς εἶναι τοιούτος, ἐπειδὴ δι' ὅλων τῶν ἐν χώρῳ μελῶν του εἶναι ἐντεταγμένος εἰς ἐνιαίαν ἀρχὴν κειμένην ἐκτὸς τοῦ χώρου. Συγκεντρωμένος αὐστηρῶς εἰς ἔαυτόν, εἶναι ἀφορισμένος ἀπὸ παντὸς διαφορετικοῦ κόσμου. Ὁ ὄργανισμὸς εἶναι τοιούτος, ἐπειδὴ δι' ὅλων τῶν ἐν χώρῳ μελῶν του εἶναι ἐνιαίον κέντρον. Αἴρεται οὕτω σαφῶς ὑπεράνω τῆς γενικῆς ἀλληλουχίας τῆς φύσεως καὶ στρογγυλούμεται εἰς ὅλον καθ' ἔαυτό διάρχον καὶ ἐξ ἔαυτοῦ κινούμενον καὶ δρῶν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι διαχωρίζει μέχρι βαθμοῦ τινος ἐαυτὸν ἀπὸ τὸν κόσμον. Τοιούτον ὅλον ὅμως δὲν ἔξαρταται ἀπεριορίστως ἀπὸ τὴν αἰτιώδη συνάρτησιν τῆς φύσεως, ὅπως ισχυρίζεται ἡ μηχανοκρατία. Ἰδιαιτέρως ως πρὸς τὸν ἄν-

θρωπον κατά τὴν σχέσιν αὐτοῦ πρὸς τὸν κόσμον ἡναγκάσθη ἡ νέα βιολογία νὰ ἀσχοληθῇ περὶ τὴν ἔρευναν τῶν ιδιαζόντων ἐκείνων γνωρισμάτων, τὰ δποῖα διακρίνουν αὐτὸν ἀπὸ τὸ σύνολον τῶν λοιπῶν ἐμψύχων ὄντων. Κατὰ τὴν ἔρευναν ταύτην ἔλαβε πρὸς ὀφθαλμῶν ἐκείνον τὸν κύκλον τῶν σχέσεων τούτων, ὁ δποῖος γεννᾶται ἐκ τῆς βιώσεως καὶ τῆς συνειδήσεως τῶν συναντήσεων τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ κόσμου. Διότι μόνον ἐνταῦθα ὑφίσταται βεβαιότης περὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς διακριβώσεως τῆς ἐννοίας τοῦ πνεύματος. Κατὰ τὸν 19 αἰῶνα ἐπεκράτησεν ὀλονὲν περισσότερον ἡ συνήθεια νὰ ἐκλαμβάνεται τὸ πνεῦμα ὡς μέρος ἀπλῶς τοῦ ὄπλισμοῦ, μετὰ τοῦ δποίου εἰσέρχεται εἰς τὴν ζωὴν τὸ δργανικὸν ὃν ἀνθρωπος. Ἐντεῦθεν ἐκκινοῦντες ἐφρόνουν δτι ἥρκει πρὸς προσδιορισμὸν τῆς ἐννοίας τοῦ πνεύματος ἡ ἐπισκόπησις τῶν προδιαθέσεων καὶ ιδιότητῶν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ κόσμος, ἐντὸς τοῦ δποίου ζῇ τὸ διὰ πνεύματος πεπροικισμένον τοῦτο ὃν, εἶχε δευτερεύουσαν σημασίαν διὰ τὸν τρόπον τοῦτον τῆς θεωρήσεως. Ἀλλ ἡ ἀνθρωπολογία εύρισκει τὸ αὐτονόητον συμπλήρωμά της εἰς τὸ τμῆμα ἐκεῖνο τῆς βιολογίας, τὸ δποῖον ἔρευνα τὴν σχέσιν τῶν ἐμψύχων ὄντων πρὸς τὸν κόσμον, καὶ ἀκριβέστερον εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ζεύκου ἐγκαινιασθεῖσαν θεωρίαν περὶ τοῦ εἰς ἔκαστον εἶδος ἀντιστοίχου καὶ ἐκ τοῦ ίδεου σωματικοῦ καὶ ύλικοῦ ὄπλισμοῦ ἐξαρτωμένου περιβάλλοντος. Ἡ θεωρία αὕτη κατηύθυνε τὴν ἐπιστήμην πρὸς πεδίον ἔρευνης, τοῦ δποίου ἡ σημασία ἀπέβη ἀναμφισβήτητος μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς μηχανοκρατίας. Ἐκ τῆς δληγούσας θεωρίας ταύτης ἐξαίρομεν ἐνταῦθα τὴν θεμελιώδη ἐκείνην ίδεαν, ἡ δποία κέκτηται ίδιαζουσαν σπουδαιότητα διὰ τὴν διευκρίνησιν τοῦ ἀνθρωπολογικοῦ προβλήματος. Εἰς τὶ συνίσταται ἡ ίδεα αὕτη; Ἐφ' ὅσον ἡ ἔρευνα τῆς ζωῆς δὲν παρέμεινε περιωρισμένη εἰς τὰς ἐξωτερικὰς μορφάς, ἀλλ ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν πλευράν, ἔπρεπε νὰ ληφθῇ κατ ἀνάγκην πρὸς ὀφθαλμῶν καὶ τὸ γεγονός, δτι τὸ περιβάλλον δὲν ὑφίσταται μόνον ὡς σύμπλεγμα ἐξωτερικῶν συνθηκῶν, ἀλλὰ καὶ δτι βιούσται ὑπὸ τῶν περὶ ὃν ἐκάστοτε δ λόγος ζωϊκῶν εἰδῶν ὑπὸ τὴν μορφὴν ἐντυπώσεων καὶ ἐμπειριῶν. Οὕτω ἥρχισαν νὰ

βλέπουν τώρα εἰς τὰ ζῶα ὅχι μόνον ἀντικείμενα τελοῦντα
ύπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἔξωτερικοῦ περιβάλλοντος, ἀλλὰ
καὶ ύποκείμενα βιοῦντα τὴν εἰκόνα τοῦ περιβάλλοντος
τούτου. Ὁ κόσμος, ἐντὸς τοῦ ὄποιου εἶναι ἐντεθημένα τὰ
ζῶα; εἶναι δὲ αὐτὸς ἀκριβῶς κόσμος, ἐντὸς τοῦ ὄποιου
ζῆ καὶ δὲ ἄνθρωπος. Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὄποιον ἀντιμετω-
πίζουν ως κόσμον τὰ διάφορα ζωϊκὰ ὅντα, διαφέρει διὸ
ἐκαστὸν εἶδος κατὰ τὸ πλάτος. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀπο-
κλείει τὸ γεγονός, ὅτι ἐκαστὸν αὐτῶν βιοῖ ως ύποκε-
μενον μέρος τοῦ αὐτοῦ δλου. Οὕτω δὲ κόσμος ἐμφανί-
ζεται ως προϋπάρχον ύλικόν, ἐκ τοῦ ὄποιου δημιουρ-
γοῦν διὸ ἐπιλογῆς τὸν ίδικόν των κόσμον τὰ διάφορα
ὅντα. Ἐκάστη κατηγορία ζώων ἀποκόπτει κατὰ τὸ μέ-
τρον τῆς δργανώσεώς του ἐκεῖνο, τὸ ὄποιον ἐνδιαφέρει
αὐτὸς ἐκ τοῦ κοινοῦ ύλικοῦ τοῦ κόσμου. Ἀπὸ τὴν προϋπό-
θεσιν ταύτην ἀφορμάται ἡ περὶ περιβάλλοντος θεωρία τοῦ
Uexküll. Αὕτη καταδεικνύει ὅτι τὸ ζῶον δὲν ἀποχωρίζει
ἀπὸ τὸ εἰς ὅλα τὰ ὅντα κοινὸν ἐκεῖνο ύλικόν τὸ εἰς αὐτὸς
προσῆκον. διὰ νὰ ἀρκεσθῇ ἐπειτα εἰς τὰ ψυχήα ταῦτα.
Τούναντίον εἶναι ἐκ τῶν προτέρων δεδομένον εἰς αὐτὸς
τόσον μόνον ὅσον ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν εἰς αὐτὸς ίδιά-
ζουσαν δργάνωσιν. Ἀλλὰ τὸ προσῆκον τοῦτο δὲν βιοῖ ως
ἄθροισμα ἀποσπασμάτων τοῦ κόσμου, ἀλλ' ως κάτι, τὸ
ὄποιον δύναται νὰ κληθῇ κόσμος, τ.ἔ. ως δλον συνεχές,
ἀπηρτισμένον καὶ δργανικῶς διηρθρωμένον. Ἐπὶ τῇ βάσει
τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς τῶν διαφόρων εἰδῶν προβαίνει ἡ ἐπι-
στήμη εἰς τὸν καθορισμὸν τοῦ εἰς ἐκαστὸν αὐτῶν ἀντιστοι-
χοῦντος περιβάλλοντος. Συγκροτεῖ δηλαδὴ παραλλήλως
πρὸς τὴν ἔξωτερην ἐμφάνισιν τῶν δργανισμῶν τὴν ἀντί-
στοιχον ἔσωτερην πλευράν. Ὅπο τὸ φῶς τῆς γνώσεως
ταύτης διελύθη δὲ εἰς καὶ ἐνιαῖος κόσμος καὶ μετεβλήθη
εἰς εἰδικὸν περιβάλλον ἐκείνου τοῦ ὅντος, τὸ ὄποιον ἥρμή-
νευσεν αὐτὸν οὕτω, εἰς περιβάλλον τοῦ ἄνθρωπου. Οὕτος
εἶχε ταυτίσει ἀφελῶς τὸ εἰς αὐτὸν ως ἕδιον εἶδος ἀντι-
στοιχοῦν περιβάλλον πρὸς τὸν κόσμον καθόλου καὶ εἶχεν
ἐκλάβει τὸ σύνολον τῶν ἔξωανθρωπίνων περιβαλλόντων
ὧς Ισάριθμα ἀποσπάσματα τοῦ ίδικοῦ του αὐτοῦ περιβάλ-
λοντος. Ἔθεσε δηλαδὴ ως ἀπόλυτον ἐκεῖνο, τὸ ὄποιον

τσχύει μόνον ώς άντιστοιχον τῆς εἰδικῆς δργανώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἡ ἔνταξις αὕτη τοῦ ἀνθρωπίνου εἰς τὸ σύνολον τῶν περιβαλλόντων ἐκείνων καθιστᾷ ἀναγκαῖαν τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ ἔρωτημα: Ποια εἶναι ή εἰδοποιὸς διάφορά, ή ὅποια διακρίνει τὸν ἀνθρωπὸν ἀπὸ τὰ ἄλλα ζωϊκὰ εἴδη; Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἔρωτημα τοῦτο σημαίνει συγχρόνως προσδιορισμὸν τῆς ἰδιοτυπίας τοῦ περιβάλλοντος, ἐντὸς τοῦ ὅποιου καὶ μετὰ τοῦ ὅποιου ὑπάρχει ὁ ἀνθρώπος. Ἡ ἔρευνα τῆς σχέσεως μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ περιβαλλοντος καθιστᾷ φανεράν τὴν διαφορὰν μεταξὺ τοῦ κόσμου τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου τῶν ζώων. Διότι δεικνύει κατὰ τρόπον ἀναμφισβήτητον ὅτι ή μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ κόσμου σχέσις λαμβάνει χώραν ὑπὸ μορφᾶς, αἱ ὅποιαι οὐδὲν ἀνάλογον ἐμφανίζουν εἰς ὅλον τὸ λοιπὸν βασιλειον τῶν ζώων. Ἐντεῦθεν ἀκολουθεῖ ὅτι καὶ τὸ εἰς τὸν ἀνθρωπὸν ἀνῆκον περιβάλλον πρέπει νὰ κέκτηται μοναδικὴν καὶ ὅλως ἰδιότυπον ύφην. Εἰς τὸν ὅπλισμόν, τὸν ὅποιον φέρει μεθ' ἑαυτῷ ὁ ἀνθρώπος κατὰ τὴν εἴσοδόν του εἰς τὴν ζωὴν, συγκαταλέγονται καὶ τὰ ἔνστικτα. Ἀλλὰ ταῦτα διαδραματίζουν δευτερεύον μέρος καὶ πλήν τούτου στεροῦνται τῆς σταθερότητος καὶ τῆς ἀσφαλείας. ή ὅποια χαρακτηρίζει τὰ ἔνστικτα τῶν ζώων. Ἡ ἐντεῦθεν συνέπεια εἶναι ὅτι ὁ ἀνθρώπος στερεῖται τῆς φυσικῆς ἐκείνης καθοδηγήσεως, τὴν ὅποιαν κέκτηνται τὰ ζῶα. Ἀλλὰ συγχρόνως ἀκολουθεῖ ἐντεῦθεν ὅτι ή σχέσις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν κόσμον δὲν συντελεῖται ἐντὸς τῶν στενῶν καὶ σταθερῶν πλαισίων, τὰ ὅποια προδιαγράφει ή κυριαρχία τῶν ἔνστικτων. Τὸ μειονέκτημα λοιπὸν ἐκεῖνο τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ώς ἀντιστάθμισμα μεγαλυτέραν εὔρυτητα καὶ ἐλαστικότητα. Ἀκριβῶς ἐπειδὴ δὲν δεσμεύεται ὑπὸ τοῦ ἔνστικτου ἔχει τὴν ἴκανότητα νὰ ἀντικρύζῃ τὸν κόσμον ἐλεύθερος ἀπὸ τὰς βιολογικὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς. Τώρα ὅμως γεννᾶται τὸ ἔρωτημα: Τὸ περιβάλλον, ιὸς ὅποιον διανοίγεται εἰς τὸν ἀνθρωπὸν, εἶναι ἀναντιρρήτως εὔρυτερον καὶ πλουσιώτερον, ἀλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει παραμένει τὸ εἰς τὸ γένος ἀνθρώπος προσῆκον περιβάλλον. Δυνάμεθα νὰ διαλύσουμεν περὶ εἰδικῶς ἀνθρωπίνου ὄριζοντος, περὶ ἀνυψώσεως τοῦ ἀνθρώπου εἰς κόσμον τελοῦντα

πέρα τοῦ περιβάλλοντος, τὸ ὄποιον ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸν ἄνθρωπον ως ἕδιον ζωϊκὸν εἶδος; Ἡ σύγκρισις πρὸς τὸν τρόπον τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐνεργείας τῶν ζώων δεικνύει τὰ ἀκόλουθα: Μόνος ὁ ἄνθρωπος κατορθώνει νὰ προχωρῇ πέρα τοῦ εἰς αὐτὸν ἀνήκοντος περιβάλλοντος, ἐνῷ τὸ ζῷον παραμένει ἐντὸς τοῦ κύκλου τῶν ἐντυπώσεων, αἱ ὄποιαι γεννῶνται ἐκ τῆς ἐκάστοτε παρούσης καταστάσεως. Δὲν εἶναι κατ' ἀκολουθίαν εἰς θέσιν, ὅπως ὑψωθῆ ὑπεράνω τοῦ δεδομένου τῆς κατ' αἴσθησιν ἀντιλήψεως. Τούναντίον ὁ ἄνθρωπος κατορθώνει νὰ ἀπαλλάσσεται ὅχι μόνον ἀπὸ τὴν πίεσιν τῶν ψυκτῶν ἀναγκῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς ἐντυπώσεις τῶν κατ' αἴσθησιν δεδομένων. Θὰ ἦτο εὔκολον νὰ δείξωμεν ὅτι πᾶν ἐπίτευγμα, διὰ τοῦ ὄποιου ἔκφράζει ὁ ἄνθρωπος ἐαυτὸν ως ἄνθρωπον, καθίσταται δυνατὸν μόνον διὰ τῆς ἀπαλλαγῆς ἐκείνης ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν αἰσθήσεων. Περιοριζόμεθα νὰ ὑπομνήσωμεν τὸ ἐπίτευγμα ἐκεῖνο, ὅπου ἡ σχέσις πρὸς τὸν κόσμον ἐμφανίζεται ιδιαζόντως σαφής, τ.ἔ. τὴν γνῶσιν τοῦ κόσμου, τὴν ὄποιαν δημιουργούμεν διὰ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ δὴ διὰ τῆς θεωρητικῆς φυσικῆς. Ποῖον εἶναι τὸ γνώρισμα, τὸ ὄποιον χαρακτηρίζει βασικῶς τὸν σκοπὸν τῆς ἐπιστήμης ταύτης; Τοῦτο εἶναι ἀναμφιβόλως ἡ σχεδὸν πλήρης ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς ἐποπτείας. Ἡ φυσικὴ ἐπιδιώκει τὴν μετάφρασιν τῆς συνόλου φύσεως εἰς μαθηματικοὺς τύπους. "Οσῳ περισσότερον προχωρεῖ εἰς τὴν πραγμάτωσιν τοῦ σκοποῦ τούτου τόσῳ περισσότερον συναισθάνεται ὁ ἄνθρωπος ὅτι ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὰ περιεχόμενα τοῦ κόσμου τὸ αἰσθητὸν καὶ ἐποπτειακόν. Ἡ θεωρητικὴ φυσικὴ εἶναι κατάλληλος, ὅπως καταστήσῃ παντελῶς σαφῆ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς γνώσεως ταύτης. Ἡ ἐπιτυχία αὕτη συνίσταται εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἄνθρωπου ἀπὸ τὰς προϋποθέσεις τῆς ἀντιλήψεως ἐκείνης τοῦ κόσμου, αἱ ὄποιαι προκύπτουν ἐκ τῆς εἰδικῆς ὀργανώσεως τοῦ εἴδους του, εἰς τὴν διασκέλισιν τῶν ὀρίων τοῦ εἰς τὴν ὀργάνωσιν ταύτην ἀνταποκρινομένου περιβάλλοντος καὶ εἰς τὴν ἀνόδον εἰς κατηγορίαν γνώσεων, τῶν ὄποιων τὸ κῦρος δὲν ἔξαρταται πλέον ἐκ τοῦ καθωρισμένου γένους ἄνθρωπος. Οὗτος οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην διάθεσιν θὰ ἥσθάνετο πρὸς

διασκέλισιν τῶν ὅρίων τοῦ περιβάλλοντός του, ἀλλ᾽ οὕτε τὴν δυνατότητα πρὸς τοῦτο, ἃν ἔκεινο, τὸ δποῖον βιοῖ ὡς περιεχόμενον τοῦ περιβάλλοντος τούτου, δὲν ἦτο οὕτω συγκεκριτημένον, ὅστε νὰ παρακινῇ πρὸς τὴν διασκέλισιν ἔκεινην ἢ νὰ παρέχῃ ἀφορμὴν πρὸς αὐτήν. Ὡς ύπεδηλώθη ἀνωτέρω, τὸ γνώρισμα, τὸ δποῖον διακρίνει τὸ ἀνθρώπινον περιβάλλον ἀπὸ τοῦ ζωϊκοῦ, συνίσταται εἰς τὴν μεγαλυτέραν εὔρυτητα καὶ τὴν εὔκινησίαν του. Τώρα διαγινώσκομεν ὅτι αἱ λέξεις αὗται ἐκφράζουν ἀτελῶς μόνον καὶ ἀνεπαρκῶς τὴν ύφισταμένην διαφοράν. Διότι αὕτη ἔγκειται κατὸ ούσιαν εἰς τοῦτο, ὅτι τὸ περιβάλλον τῶν ζώων εἶναι ἀπλῶς περιβάλλον καὶ οὐδὲν πλέον, ἐνῷ τὸ ἀνθρώπινον εἶναι περιβάλλον καὶ ᾧμα κάτι περισσότερον αὐτοῦ. Διότι τὸ περιβάλλον τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι τι τὸ αὐτηρῶς ἀπηρτισμένον καὶ ἕρμητικῶς κλειστόν, ἀλλὰ κατατείνει πρὸς κάτι, τὸ δποῖον αὐτὸ τὸ ἴδιον δὲν εἶναι ἀκόμη. Ἡ ἐν αὐτῷ συνύπαρξις πληρώσεως καὶ ἀνικανοποιήτου δημιουργεῖ τὸ αἴτημα πρὸς διασκέλισιν αὐτοῦ, πρὸς ύπερχώρησιν. Τὰ δρια, τὰ δποῖα περιφράσσουν αὐτὸ συνεπείᾳ τῆς δεσμεύσεως εἰς ὡρισμένον εἶδος, βιοῦνται ὡς παρακέλευσις πρὸς διασκέλισιν αὐτῶν. Τὴν παρακέλευσιν ταύτην ἀκούει ὁ ἀνθρωπὸς εὔκρινέστατα δσάκις ἐπιβάλλει σιωπὴν εἰς τὰς ζωῶδεις του ὄρμὰς καὶ ἀντικρύζει τὸν κόσμον ὡς ἔλεύθερον ὅν. Εἶναι βεβαίως ἀληθὲς ὅτι πολλοὶ ἀρνοῦνται εἰς τὸν ἀνθρώπον πᾶσαν ροπὴν πρὸς γνῶσιν, ἡ δποῖα δὲν ἐκπηγάζει ἀπὸ ἀνάγκας τῆς ζωῆς καὶ δὲν ἀναφέρεται εἰς αὐτάς. Πρὸς ἀντίκρουσιν τοῦ σκεπτικισμοῦ τούτου ἀρκεῖ ἡ κατάδειξις τῆς πραγματικότητος ἔκεινου, τὸ δποῖον ἀρνοῦνται, διὰ μιᾶς μαθηματικῆς ἐπιστήμης, τῆς φυσικῆς. Πολὺ περισσότερον δμως μαρτυρεῖ τὴν πραγματικότητα ταύτην ἡ βιολογία ὡς ἔρευνα τοῦ περιβάλλοντος. Αὕτη δεικνύει ὅσον ούδεμία ἄλλη τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τοῦ περιβάλλοντός του καὶ τὴν ύπεροχήν του ἔναντι αὐτοῦ. Διότι τῆς ἔρευνης τοῦ περιβάλλοντός του δύναται νὰ ἐπιληφθῇ μόνον ὅν, τὸ δποῖον εἶναι ἵκανὸν νὰ ύπερνικῇ αὐτό. Ὁ ἀνθρωπὸς εἶναι τὸ ὅν ἔκεινο, τὸ δποῖον προσκτάται γνῶσιν καὶ τοῦ ἴδιου αὐτοῦ περιβάλλοντος καὶ τῶν περιβαλλόντων τῶν λοιπῶν ἐμψύχων ὅντων. Δυνάμει

τῆς γνώσεως ταύτης ὑψώνεται ὑπεράνω τοῦ ἴδιου του περιβάλλοντος. Τούναντίον τὸ ζῶον εἶναι ἔκεīνο τὸ ὅν, τὸ δόποιον οὔτε τοῦ ἴδιου οὔτε τοῦ ξένου περιβάλλοντος γνῶσιν δύναται νὰ ἔχῃ. Συνεπείᾳ τῆς δύνασις ταύτης παραμένει αἰωνίως καθηλωμένον εἰς τὰ δρια τοῦ ἴδικοῦ του περιβάλλοντος. Τὰ πορίσματα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν κατέστησαν λοιπὸν ἀναμφίβολον ὅτι δ ἄνθρωπος δύναται τὸ μὲν νὰ διαρρηγνύῃ τὰ δρια τοῦ εἰδικῶς ἀνθρωπίνου περιβάλλοντος, τὸ δὲ νὰ μεταρσιοῦται εἰς εὔρυτέρους κόσμους. Χρησιμοποιῶν τὴν ἰκανότητά του ταύτην παράγει δημιουργήματα, τὰ ὅποια κατ' οὐδένα τρόπον δύνανται νὰ ἔξηγηθοῦν ἐκ τῶν ἀναγκῶν, τὰς ὅποιας ἐπιβάλλει τὸ περιβάλλον του. Τὸ γεγονός τούτο ἐπιτρέπει δύο δλῶς διαφόρους ἀλλήλων ἐρμηνείας. Κατὰ τὴν μίαν ἐξ αὐτῶν δ ἄνθρωπος ἀναπτύσσει ἰκανότητας, αἱ δποῖαι ἀναπληροῦν τὴν ἔλλειψιν τοῦ ἐνστίκτου. 'Αλλ' αἱ εἰς τὴν ζωὴν ἀπαραίτητοι ἰκανότητες αὗται δὲν περιορίζονται μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν των εἰς τὴν ἔξυπηρέτησιν ἔκείνου, χάριν τοῦ δποίου ἐγεννήθησαν. 'Εξ αὐτῶν ἐκπηγάζουν ἐπιτεύγματα, τὰ δποῖα εἶναι δλῶς διόλου περιττὰ θεωρούμενα ἀπὸ τῆς ἐπόψεως τῆς σκοπιμότητος, τῆς βιολογικῆς προαγωγῆς τῆς ζωῆς. Κατὰ τὴν ἄλλην ἐρμηνείαν δ ἄνθρωπος εἶναι προικισμένος μὲ ἰκανότητες δυνάμει τῶν δποίων διανοίγεται εἰς αὐτὸν δ κόσμος ἀσχέτως πρὸς πᾶσαν προοπτικὴν τοῦ περιβάλλοντός του. Αἱ ἰκανότητες αὗται χρησιμεύουν βεβαίως καὶ πρὸς συντήρησιν τῆς ζωῆς, ἀλλὰ κατ' οὐδένα τρόπον ἐπιτρέπεται νὰ θεωρήσωμεν αὐτὰς μόνον ὡς μέσα πρὸς τὸν σκοπὸν τούτον ἀποκλειστικῶς. Εἶναι μέσα πρὸς αὐτοσυντηρησίαν, ἐπειδὴ εἶναι ἐκ τῶν προτέρων καὶ συμφώνως πρὸς τὴν φύσιν των κάτι περισσότερον ἀπὸ ἀπλὰ μέσα. 'Η μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἐρμηνειῶν ἀντίθεσις γίνεται σαφής, ἀν συνοψίσωμεν τὸ περιεχόμενόν των εἰς δύο συντόμους προτάσεις. Κατὰ τὴν πρώτην ἐρμηνείαν ἐπειδὴ δ ἄνθρωπος στερεῖται ἐνστίκτου ἔχει ἀνάγκην τῆς νοήσεως. Κατὰ τὴν δευτέραν ἐπειδὴ δ ἄνθρωπος κέκτηται τὴν νόησιν δὲν ἔχει ἀνάγκην ἐνστίκτου. 'Η πρώτη ἀφήνει ἀνεξήγητον τὴν γένεσιν, τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν σημασίαν δλῶν ἐκείνων τῶν ἐπιτευγμάτων, διὰ τῶν ὅποίων

διασκελίζει ἄπειρον ὅσον ὁ ἄνθρωπος τὰ ὅρια ἔκεινου, τὸ δποῖον ἔξηγεῖται ἀπὸ τὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς. Ἡ ἀποτυχία τῆς ἐρμηνείας ταύτης πιστοποιεῖ δριστικῶς ὅτι ἡ δύναμις πρὸς γνῶσιν καὶ διεύρυνσιν τοῦ κόσμου, ἡ δποία διακρίνει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα ὅντα, δὲν εἶναι μέσον ἀπλῶς, διαμορφώθεν ^{ὑπὸ} αὐτοῦ ἐπειδὴ δὲν ἥδυνατο κατ’ ἄλλον τρόπον νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν δρμήν πρὸς αὐτοσυντηρησίαν, ἀλλὰ πρωταρχική, ἀρχέγονος καὶ αὐθυπόστατος δωρεά καὶ χάρις. Συμβάλλει ἀσφαλῶς εἰς τὴν συντήρησιν τῆς ζωῆς, ἀλλὰ μόνον ὅπως πληρώσῃ οὕτω τοὺς ἔξωτερικοὺς δρους, οἱ δποῖοι ἀπαιτοῦνται πρὸς ἐπιτέλεσιν τοῦ κυρίου αὐτῆς ἔργου. Ἐκ τῶν εἰρημένων καταδεικνύεται ὅτι ἥμπορει μὲν νὰ ἔξιβελίζῃ ἀπὸ τὸ λεξιλόγιον τῆς ἡ ἄνθρωπολογία τὸν δρον πνεῦμα, ἀλλ’ ἀδυνατεῖ νὰ ἔξαλείψῃ καὶ τὸ ύπ’ αὐτῆς σημαινόμενον. Καὶ δμως ποία ἄλλη λέξις θὰ ἥτο μᾶλλον κατάλληλος πρὸς χαρακτηρισμὸν τοῦ μυχαίτατου καὶ οὔσιωδεσιάτου τούτου γνωρισμάτος τῆς ἄνθρωπίνης φύσεως; Δὲν εἶναι ίδιωμα ἀπλῶς δργανικοῦ ὅντος, τὸ δποῖον διακρίνει τοῦτο ἀπὸ τὰ λοιπὰ καὶ χρησιμεύει πρὸς τὴν αὐτοσυντηρησίαν. Ἀλλ’ ύπ’ αὐτὸν οοῦμεν τὴν πρὸς ούδεν δυναμένην νὰ παραβληθῇ δύναμιν τῆς ἀληθείας, ἡ δποία ούδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὰς βιολογικὰς λειτουργίας. Διότι ἐπιδιώκει νὰ περιλάβῃ εἰς ἔαυτὴν τὸν κόσμον. Τὸ πλάτος τοῦ κόσμου δὲν δύναται νὰ μένῃ ἀνέφικτον εἰς αὐτήν, ἐπειδὴ ἀποβλέπει εἰς αὐτὸν καὶ ἔξαρτᾶται ἐξ αὐτοῦ. Οὕτω, ἐπάγεται δ Litt, ἐπιστρέφομεν εἰς τὸ πνεῦμα. Τὴν ἐπιστροφὴν ταύτην δὲν ἐπιβάλλει μόνον ἡ ἀνάγκη τῆς θεωρητικῆς σαφηνείας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνάγκη τῶν χρόνων μας. Διότι αὐτοὶ χρειάζονται πάλιν «τὴν πίστιν εἰς τὴν δύναμιν τοῦ πνεύματος», πρὸς τὴν δποίαν προέτρεπεν εἰς τὸ ἐναρκτήριον μάθημά του ὁ "Ἐγελος τοὺς νεαρούς του ἀκροατάς.

* * *

Ἐκ νέου ἀνακάλυψιν τοῦ πνεύματος καὶ ἐπιστροφὴν εἰς αὐτὸν σημαίνει καὶ ἡ προαγωγὴ τῆς περὶ ἀξιῶν θεωρίας; ὡς διεμορφώθη αὕτη κατὰ τὸν εἰκοστὸν αἰώνα. Τὰ πορί-